

УДК 911.5:502.5(477.64)

Бондарець Д.С.

Методи та технології використання туристсько-рекреаційного потенціалу ландшафтів Запорізької області

Розглянуто сучасні методи та технології, що застосовуються в області у галузі туризму та рекреації. Виявлено напрями підвищення ефективності використання туристсько-рекреаційного потенціалу Запорізької області.

Ключові слова: туризм, рекреація, потенціал, ландшафт, ефективність.

Бондарець Д.С. Методы и технологии использования туристско-рекреационного потенциала ландшафтов Запорожской области. Рассмотрено современное состояние использования, методы и технологии, а также направления повышения эффективности использования туристско-рекреационного потенциала ландшафтов области.

Ключевые слова: туризм, рекреация, потенциал, ландшафт, эффективность.

Bondarets D.S. Methods and technology use tourist and recreational potential landscapes Zaporizhya region. The modern techniques and technologies used in the field of tourism and recreation are described. Areas of efficiency tourist and recreational potential of Zaporizhya region are identified.

Keywords: tourism, recreation, potential, landscape, efficiency.

Постановка проблеми. Туристсько-рекреаційний потенціал території залежить як від наявного набору природних компонентів, так і від можливостей їх використання. Природні складові створюють ресурс, але для його використання потрібні методи або способи використання цього ресурсу. Вибір методів використання ресурсу зумовлюється також самим ресурсом і наявними або перспективно можливими антропогенними інфраструктурними складовими. До останніх можна віднести шляхи сполучення, засоби комунікації, наявність водопостачання, каналізації, електрики. Звичайно, що комфортність перебування відпочиваючих в сучасному світі є не останнім чинником, що допомагає привабити відпочиваючих. Винятком тут стають лише випадки, коли туристи чи рекреанти прагнуть бути ближче до природи та з мінімальними зручностями.

Аналіз попередніх досліджень. Сучасний стан рекреації та туризму в Україні, рекреаційний потенціал та проблеми рекреаційно-туристичної галузі висвітлені в працях Я.Олійника, О.Любіцевої, О.Дмитрука, О.Топчієва, О.Бейдика та інших. Територію Запорізької області вивчали з точки зору рекреаційних умов і ресурсів, територіальної організації Н.Сорокіна, Н.Сажнева, І.Арсененко, Л.Донченко, О.Левада, О.Байтеряков. Розвиваючи тематику досліджень рекреації та туризму в Запорізькій області, слід визначити сучасні перспективи та проблеми, що існують в галузі, узагальнити та систематизувати відомості про них.

Мета: встановити, як використовується наявний туристсько-рекреаційний потенціал, які перспективи використання наявного потенціалу рекреаційних ландшафтів.

Виклад основного матеріалу. В області актуально відбуваються такі види туристсько-рекреаційної діяльності: приморська пляжна рекреація; санаторно-курортний відпочинок; приміська рекреація в межах садово-городніх та дачних кооперативів і товариств, лісопарків; спортивне мисливство та рибальство;

пізнавальний туризм; екологічний туризм; сільський зелений туризм та екстремальний туризм.

Приморські пляжні рекреаційні ландшафти характеризуються строкатою, стилістично неоднорідною забудовою, де старенькі фанерні будиночки чергуються з сучасними котеджами та пансіонатами, що побудовані за сучасними вимогами і території біля яких благоустроєні професійними ландшафтними дизайнерами. Перелік послуг, що надаються також варіює – від звичайного ліжка для ночівлі з мінімумом зручностей, до номерів люкс і апартаментів. Для заможних клієнтів є пропозиції окремих котеджів з огороженими впорядкованими прибудинковими територіями та окремим виходом до пляжу, або навіть додатково огороженою закритою ділянкою пляжу. Серед можливих видів відпочинку на воді, на пляжах, окрім звичайного купання, можна орендувати спорядження та човен для прогулянки на водних лижах, парапланерінгу, віндсерфінгу, можливо орендувати водний мотоцикл, катамаран, можливо замовити прогулянку на надувних плавзасобах („банан” та інші). Є також літні аквапарки в Кирилівці та Бердянську. Звичайно, що це неповний перелік послуг що надаються в межах приморських рекреаційних ландшафтів. Більшість із вказаних послуг можна також отримати в інших приморських пляжних ландшафтах України. Найбільш сприятливі ділянки узбережжя поступово освоюються приватними підприємцями та підприємствами, за рахунок яких будують пансіонати та бази відпочинку. Завдяки цьому, поступово починають проводитись необхідні комунікації, налагоджуватись інфраструктура. Проте, освоєння відбувається без єдиного плану, невпорядковано, часто недотримуються будівельні норми. Крім того, в окремих випадках маємо відзначити огорожування пляжів, що є неприпустимим з точки зору українського законодавства та прав людини. Освоєння також відбувається за рахунок дрібних підприємців, які часто не мають достатніх фінансових резервів для проведення якісних комунікацій, тому такі бази відпочинку, як правило, не відповідають сучасним вимогам. Це створює невідповідності між потребами забудови та інфраструктурою, розвиток якої відстає. Дуже повільно, або зовсім не вирішуються проблеми водопостачання, водовідведення, розбудови мережі якісних доріг, електронних комунікацій, погіршена транспортна доступність.

Бальнеокліматичний грязьовий приморський курорт „Кирилівка”, розташований в однойменному населеному пункті, а також територіях кіс Пересипу та Федотової має загальну площу 203,3 га. Діяльність здійснюється у 113 установах із загальною місткістю 19,9 тис місць. Курорт функціонує сезонно, з травня по вересень. Провідну роль лікувально-оздоровчу функцію виконує тут санаторій „Кирилівка”. Площа території санаторію складає 24,5 га, що знаходиться на території Приазовського національного природного парку. На території санаторію розташовані три спальні корпуси на 303 місця, лікувальний корпус, дієтична їдальня, зимовий клуб з бібліотекою, відеотекою. Також на території санаторію є дискотека, обладнаний лікувальний пляж, бювет з мінеральною водою. Також є ресторан-бар, платна автостоянка. Прийом відпочиваючих відбувається у адміністративному корпусі. Всі корпуси мають стабільне водопостачання, опалення. На території санаторію діють власна котельня, пральня, гараж та хлібопекарня.

Лікувально-діагностичні процедури проходять у відповідному відділенні санаторію. В ньому діють лікувальні басейни, кабінети лікувальної фізкультури та

інше. Для лікування використовують наступні природні компоненти: мінеральну хлоридно-натрієву йодобромну питну воду з глибоких свердловин, мулові сульфідно-натрієві грязі Молочного лиману і місцевий приморський степовий клімат. В санаторії „Кирилівка” лікують хвороби опорно-рухального апарату, периферійної нервової системи, хвороби печінки, органів дихання, запалювальні гінекологічні хвороби, а також псоріаз та простатит.

Курорт „Бердянськ” розташований в кореневій частині Бердянської коси та займає загальну площу більше 1000 га, де розташовані лікувально-оздоровчі заклади, санаторні корпуси. В межах курорту щороку можуть відпочити та оздоровитись 80 тис. осіб. У 2005 році територіям курорту був наданий статус курорту державного значення [4].

Клінічний санаторій „Бердянськ” займає площу 49 га в межах Приазовського національного природного парку. На цій території знаходяться три озера з лікувальними муловими грязями, а також три джерела лікувальної мінеральної води. Санаторій має кілька відділень: клінічні санаторії „Бердянськ” та „Лазурний”, комбінат курортних послуг „Отдых”. На Бердянській косі розташоване відділення санаторію „Бердянськ”. До території курорту відноситься також комбінат курортного господарства „Курорт”. У санаторіях лікують серцево-судинні, цереброваскулярні захворювання, захворювання центральної та периферійної нервової систем, хвороби опорно-рухального апарату, наслідки черепно-мозкових травм, ушкоджень хребта, наслідків інсультів, нервові захворювання. Також успішно лікуються захворювання шкіри, шлунково-кишкового тракту, чоловічі статеві захворювання та гінекологічні захворювання. Таким чином, санаторії мають дуже широкий спектр лікувально-оздоровчих послуг, що вказує на високу цінність курорту.

В області є ділянки узбережжя Азовського моря, освоєння яких тільки починається. Відбувається це здебільшого любителями „дикого” туризму. Нами була досліджена ключова ділянка стихійного рекреаційного ландшафту біля с. Строганівка Приазовського адміністративного району в гирловій частині р. Корсак і її лиману. В результаті, був відмічений недостатній розвиток інфраструктури – доріг, електро- та водопостачання. Якість умов для проживання рекреантів не відповідає світовим стандартам на території більшості рекреаційних закладів. Відмічена наявність необладаного нудистського пляжу. Не використовуються повноцінно наявні поклади мулових лиманних грязей – немає відповідного санаторію чи курорту. На косі-пересипі в гирлі р. Корсак існує лікувальний пляж, на якому має відбуватись грязелікування. Однак, про існування пляжу можна дізнатись лише з невеликих занедбаних табличок. Використання грязей відбувається відпочиваючими неконтрольовано та неорганізовано, що призводить до псування запасів з одного боку, а з іншого – можливістю негативних клінічних проявів або загострень хвороб від неправильного використання грязей людьми. Санітарна обстановка несприятлива – немає організованого вивозу сміття та прибирання територій, не влаштовані туалети. Люди самостійно розміщуються в цих умовах прямо на пляжі у наметах. Пляжі не підготовані для відпочинку, згідно сучасних вимог – дуже мало піску, місцями є зарості тростини. Берег абразійний, з відслоненнями донних лиманних відкладів, що розмиваються морем. На захід від пересипу берег урвистий, без пляжу. На схід – берег урвистий, але під урвищами є пляжі.

На основі вищезазначеного можна запропонувати наступні заходи з

впорядкування. Пляж потребує облаштування, на родовищі грязей доцільно створити санаторій з достатньою кількістю місць. Також доцільно створити додаткові заклади розміщення типу пансіонатів та баз відпочинку. Паралельно потрібно підвести електроенергію, водопровід, налагодити водовідведення, електронні комунікаційні мережі, відремонтувати та побудувати нові автомобільні шляхи та пішохідні доріжки. На пляжі потрібно встановити біотуалети, урни для сміття. Прибирання території потрібно організувати силами підприємств, що задіяні у розміщенні туристів. Контроль за використанням лікувальних грязей мають проводити санаторно-курортні заклади спільно з місцевою владою. На пляжі доцільно встановити стенди з правилами використання грязей і користуванням лікувальним пляжем. Відпочиваючим слід вказати спеціально влаштовані місця для забору грязей. Це доцільно, коли люди не спроможні оплатити послуги санаторію, але хочуть лікуватись самостійно. Звичайно, що за таке лікування людина відповідатиме сама перед собою. Наведений приклад є одним з можливих варіантів перспективного розвитку, що потребує відносно менших капіталовкладень (у порівнянні з будівництвом санаторно-курортного містечка), та є водночас оптимальним з точки зору сучасного попиту на відповідні послуги.

Взагалі можна визначити, що розвиток приморської рекреації та туризму в області потребує інвестицій у капітальні споруди закладів розміщення, проведення інженерних мереж, оптимізації транспортного сполучення, проекти архітектурного планування, стилістично витриманого, і нарешті місцевого рекламного бренду. По кожній рекреаційній території потрібні концепції розвитку, планувальні рішення, стратегії розвитку і механізми ефективного впровадження [5].

Проблема з водопостачанням приморських територій виникає з причини відсутності підземних вод питної якості у найближчих водоносних горизонтах, про що йшлося у попередньому розділі. Найвні ж води містять багато різних солей та газів, тому можуть використовуватись лише для лікування. Відтак, потрібні інвестиції у будівництво магістральних водогонів, очисних споруд. Так само, потребує розвитку система енергопостачання та комунікації зв'язку. Має вдосконалюватись і мережа автодоріг, стан яких в сучасних потенційних туристів відіграє важливе місце – водії бережуть свої авто, і водночас, дивлячись на дорогу до рекреаційного чи туристичного об'єкта, часто роблять по ній висновки про рівень комфорту в межах потенційного об'єкта рекреації та туризму.

Приміська рекреація в області відбувається традиційно. Сюди відноситься активний відпочинок в межах приватних дачних та садово-городніх ділянок, влаштування пікніків в межах територій лісопарків. Дачний відпочинок, його особливості фактично визначаються забаганками самих відпочиваючих, головною умовою тут є не створювати дискомфорт для сусідів. Влаштування пікніків в переважній більшості випадків відбувається стихійно, потенційно придатні для цього місця в лісопарках не влаштовані та часто відпочиваючі створюють загрозу для самих насаджень, покидаючи не загашені вогнища й не прибираючи за собою сміття. В даному випадку, проблема має дві сторони: з одного боку відсутні спеціально влаштовані ділянки зі столиками, місцями для вогнищ та сміттєзбірниками; з іншого боку проявляється низька екологічна культура та відсутність екологічної свідомості відпочиваючих, коли вони не спроможні самостійно організувати свій відпочинок без шкоди ландшафту. Отже, для

вирішення цих проблем потрібно створювати майданчики для пікніків в лісо-насадженнях і одночасно намагатись підвищувати рівень екологічної свідомості населення шляхом пропаганди, встановлення інформаційних стендів. Не менш корисною для збереження ландшафтів є практика штрафування порушників правил поведінки, що активно використовується у розвинених країнах.

Антропогенні ландшафти Запорізької області, які за своїм першочерговим призначенням не є рекреаційними, можуть паралельно виконувати рекреаційні функції. Прикладом екскурсійного використання промислового об'єкту може бути наступний факт. У м. Запоріжжі на території металургійних комбінатів „Запоріжсталь” та „Дніпроспецсталь” до середини 90-х рр. минулого сторіччя проходив мостовий перехід, зроблений з утилітарною метою, але йдучи яким можна було подивитись територію цих підприємств, до того ж безкоштовно. Але з часом, за недогляду та відсутності коштів на ремонт він був закритий, бо прийшов у аварійний стан. Це є прикладом того, як можна облаштувати екскурсійний маршрут, який би не заважав виробництву та був би безпечним для туристів. В перспективі, на території будь якого великого підприємства можна облаштовувати подібні пізнавальні екскурсійні маршрути для індустріальних туристів чи навіть місцевих мешканців, що цікавляться промисловими об'єктами з пізнавальною метою. Теоретично, будь який антропогенний об'єкт може використовуватись для рекреації та туризму, шляхом проведення пізнавальних екскурсій. Інший варіант – це освоєння покинутого промислового приміщення для влаштування в ньому розважального закладу, як то торгівельно-розважального центру або нічного клубу. Можливе використання покинутих промислових об'єктів як майданчиків для пейнтболу, тренувань з паркуру чи промислового альпінізму. Приклади подібного використання старих промислових будівель можна знайти в будь якому більш менш великому місті. Так, старий триповерховий цех колишнього заводу „Старт” у м. Мелітополі був реконструйований у торговий центр із супермаркетом мережі „Фуршет”. Такі будівлі добре підходять для оформлення в стилі hi-tech.

До перспективних видів туризму можна віднести парапланерінг на високих урвистих берегах Азовського моря з висотами 25-40 м. Нами спостерігались такі польоти над урвищами на схід від Бердянська. В покинутих кар'єрах з видобутку каміння можливо проводити заняття зі скелелазіння, в межах недіючих кар'єрно-відвальних ландшафтах можливий маунт-байкінг. В затоплених кар'єрах можна організувати спортивну рибалку, водні прогулянки на різних дрібних плавзасобах.

Серед видів відпочинку на водних об'єктах в межах континентальної частини області найбільш поширеним є купання, прогулянки на човнах та рибальство. Звичайно, що інші види відпочинку також мають місце, наприклад, віндсерфінг, але їх розвиток ще в перспективі. Найбільш поширеним є водний відпочинок на Дніпрі та Каховському водосховищі. Малі річки в області використовуються обмежено. Причиною тут є їх порівняно мала водність, заростання русел, забруднені води. Для всіх річок в області є характерна гостра проблема забруднення вод та деградації їх екосистем. Причини деградації природних водотоків малих річок в області різноманітні, але можна виділити кілька основних:

– зміна клімату – зростання річних температур, збільшення випаровування та скорочення кількості опадів;

– непродумана антропогенна діяльність в долинах річок при освоєнні степів під сільського господарські угіддя, а саме: змінення річищ, побудова водосховищ, забирання води для господарських потреб;

– забруднення поверхневих вод, що проявилось через забруднення ґрунтів добривами та пестицидами.

Потепління клімату є досить часто обговорюваною проблемою, але в даному випадку більшу увагу слід приділити саме людській діяльності. Освоєння степів протягом двох сторіч привело до порушення природного процесу утворення поверхневого стоку через його затримку за допомогою меліоративних та лісомеліоративних заходів [3]. Так, зменшилось потрапляння води у річки. Закріплення ярів як потреба у зупиненні ерозії ґрунтів є необхідним заходом при господарському освоєнні території, але воно також переводить поверхневий стік у ґрунтовий. Збільшення зволоження ґрунтів призвело до підняття рівня ґрунтових вод, що покращило умови вирощування сільгоспкультур і одночасно збільшило втрати води на випаровування рослинами, бо культурні рослини випаровують більше вологи ніж типові степові рослини. Протягом багатьох десятиріч почав накопичуватись дефіцит вологи в ландшафтах, що і спричинило зменшення водності річок через збільшення зволоження ґрунтів. Побудова водосховищ та ставків на малих річках також зменшують величину річкового стоку через його регулювання, такі водойми сильніше прогріваються влітку та випаровують більше вологи, ніж звичайне річище. До цього додається забирання води на господарські потреби. З іншого боку, орання річкових заплав призвело до зростання твердого поверхневого стоку в русла річок, потрапляння в них збільшеної кількості органіки та замулювання русел. Зростання кількості органіки в річковій воді сприяє розвитку водоростей та фітопланктону, надмірна кількість якого негативно впливає на рибу. Разом із поверхневим стоком, до річок потрапляють з полів важкі метали як залишки від внесення певних добрив та отруйні речовини, що залишаються після використання пестицидів та гербіцидів, чим викликане хімічне забруднення. Наприклад, від внесення суперфосфату в ґрунт потрапляють важкі метали та солі торію, що міститься у сировині для виробництва добрив. Органічне, бактеріальне забруднення створюється людиною безпосередньо, коли з міст та інших населених пунктів в річки зливають дренажний стік та стік з очисних споруд, який не відповідає санітарним нормам. Тож, купання в такій воді містить небезпеку для життя і здоров'я людей. Потрібно дотримуватись всього комплексу водоохоронних заходів, щоб запобігти забрудненням та заростанню русел малих річок, що при наявності великої кількості органіки у воді стає неминучим. Так, в Запорізькій області виділено 9225,7 км прибережних смуг загальною площею 35098,0 км². З них в натурі закріплено лише 4512,2 км [2]. У загальному розрізі площ лісовими насадженнями закріплено 7517,2 га, пасовищами 15807,9 га, сіножатями 2067,1 га, під ріллею знаходиться 1496,3 га, заболоченими є 1306,4 га, без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 1906,1 га та 38,9 га під багаторічним насадженнями [2]. Таким чином, залишається велика кількість незакріплених прибережних смуг, які розмиваючись шкодять водотокам та сприяють заростанню. Розвиток рекреації біля малих річок стане дуже перспективним лише після того, як береги річок будуть закріплені, річки захищені від потрапляння забрудненого поверхневого стоку та буде відновлений природний баланс екосистем малих річок.

На території крупних водойм в області теоретично можливо проводити

заняття з дайвінгу. Однак, у водах Азовського моря можна проводити лише тренувальні заняття, оскільки води моря біля берегів мутні та не містять цікавих атрактивних об'єктів, тому розвиток дайвінгу тут суттєвого розвитку не матиме. В межах водних об'єктів можливий розвиток певних водних видів спорту та відпочинку – віндсерфінг (вже зараз стає популярний на всіх пляжах Азовського узбережжя), водні лижі, прогулянки на човнах і катамаранах. На річках області повсюдно зараз зустрічається стихійне рибальство, є окремі платні ставки для рибалок із спеціально розведеними цінними видами риб. Стосовно сплавів по річках області слід сказати, що для сплавів на каяках, човнах та інших подібних засобах придатні лише окремі ділянки малих річок. Проблеми тут створює суцільне заростання русел тростиною, а влітку окремі ділянки взагалі можуть пересихати. Спроба сплаву по найбільшій з малих річок – Молочній була, але ділянки відкритої води на ній постійно чергуються з суцільно зарослими і сплав перетворювався на перенесення човнів від однієї ділянки відкритої води до іншої. Таким чином, про малі річки Запорізької області можна сказати, що для сплавів вони непридатні. Звичайно, ситуація зміниться лише при збільшенні водності річок чи при проведенні постійних, регулярних заходів з розчистки русел, що є дорогою справою. Води малих річок страждають від антропогенних забруднень, хімічних і біологічних, їх води щороку „зацвітають” і санітарний стан їх можна оцінити як незадовільний. Абсолютно придатним для сплаву можна вважати Дніпро і його водосховища. На шляху подорожуючих водою є лише одна перешкода – гребля Дніпровської ГЕС у м. Запоріжжі.

Розвиток рекреаційно-туристичних послуг в Запорізькій області в межах об'єктів природно-заповідного фонду донедавна був представлений головним чином в межах Національного заповідника „Хортиця”, Національного історико-археологічного заповідника „Кам'яна Могила”, Національного природного парку „Великий Луг”. Філія Українського степового заповідника „Кам'яні Могили”, маючи повністю заповідний режим у наданні таких послуг практично не задіяна. Найбільш популярним та розрекламованим є Національний заповідник „Хортиця”. Тут проводяться екскурсії, є музейні експозиції які можна подивитись самостійно або з гідом. Великим атрактивним чинником є красиві краєвиди та унікальні природні утворення. Крім цього, в межах Національного заповідника „Хортиця” часто проходять культурно-масові заходи. Щоправда, деякі з цих заходів ніяк не пов'язані з профілем діяльності заповідника і національною історичною спадщиною, яку той представляє. Так, нами спостерігалось на території цього заповідника в зоні відтвореної історичної козацької забудови проведення рок-концертів та зльоту байкерів. Звичайно, популяризація об'єкта відбувається, але це шкодить іміджу заповідника як об'єкта культурно-історичної спадщини. Для таких заходів потрібно було організувати іншу територію неподалік від заповідника, можливо навіть оформлену у національному стилі, тим більше, що площа острова Хортиця це дозволяє. Але в жодному разі не можна проводити культурно-масові заходи, що не відповідають історичному профілю заповідника на території його історичної реконструкції. Відвідувачі могли б передивлятися заходи, спілкуватися, а потім прямувати на територію заповідника, відвідувати музей, і дивитись історичну забудову, не сплундровану сучасними елементами. Безпосередньо на території заповідника доцільно проводити лише заходи, що підкреслюють національний колорит заповідника, історичне минуле цієї землі, як то інсценування подій епохи козацтва, фольклорні фестивалі,

виставки народної творчості, ярмарки і таке інше. Такі заходи там проводяться і цікавлять не тільки місцевих мешканців, але й багато іноземних туристів, любителів етнотуризму.

На території Національного історико-археологічного заповідника „Кам’яна Могила” культурно-історичні, мистецькі та етнокультурні заходи проводяться дуже рідко. Взагалі культурно-масові заходи в заповіднику відбуваються рідко, однак кількість відвідувачів тут досить велика і без цього, особливо влітку. Головний об’єкт заповіднику – скупчення пісковикових брил приваблює як місцевих, так і туристів з близького та дальнього зарубіжжя. Слід зазначити, що рекреаційна ємність цього об’єкта порівняно невелика, тому тут слід бути обережними з привабленням туристів. Рослинні угруповання навколо Могили також відзначаються неповторністю, тому не можна допустити їх витоупування туристами. Характерно також, що об’єкт має високу популярність серед місцевого населення. Транспортна доступність об’єкту на даний момент є достатньою, попри віддаленість від населених пунктів. Головний потік тут забезпечують маршрутні таксі від Мелітополя та екскурсійні автобуси.

Національний природний парк „Великий Луг” також є популярним місцем відпочинку поки для місцевих туристів, однак його розвиток має перспективи, тут доцільно додати реклами та створити відповідні засоби розміщення, покращити інфраструктуру.

Новостворений Національний природний парк „Приазовський” лише починає свою діяльність, тому тут вже потрібні проектні рішення щодо організації відповідної діяльності на його території з урахуванням того, що він охопив значні території вже діючих приморських рекреаційних ландшафтів. Також треба відокремити ділянки абсолютної заповідності від інших та не допускати проникнення в їх межі сторонніх осіб. Щодо інших проблем, то тут актуальні ті самі проблеми, які описувались для приморських пляжних ландшафтів, про які йшлося вище – якісне водопостачання, інженерні мережі та комунікації.

При реалізації послуг сільського зеленого туризму є можливість шляхом створення екологічних стежок та екотурів проводити роз’яснювальну роботу щодо оптимізації ресурсокористування та реалізовувати за допомогою екологічних туристів певні заходи, спрямовані на покращення структури та естетичного вигляду агроландшафту. Серед екологічних турів важливими є геоекологічні, агроєкологічні, еколого-ботанічні та ділові [1]. Під час геоекологічних, агроєкологічних, еколого-ботанічних турів можливе висаджування рослин, впорядкування існуючих насаджень та багато інших практичних заходів, що поєднують активний відпочинок рекреантів з корисною діяльністю. Діловий екотуризм може сприяти утворенню ділових контактів щодо фінансування природоохоронних, ландшафтно-екологічних заходів та фінансування створення сільськогосподарських підприємств, що використовують передові екологічно чисті технології сільськогосподарського виробництва.

Висновки. Таким чином, на території Запорізької області нині розвинені багато видів рекреаційно-туристської діяльності. Ступінь ефективності використання потенціалу різниться, залежно від видів використовуваних рекреаційних ресурсів. При цьому існує ряд проблем з розвитком рекреаційної інфраструктури, менеджментом територій та просуванням туристичних продуктів. Область має великі перспективи для розвитку рекреаційно-туристичної

галузі, зокрема для розвитку екотуризму, сільського зеленого туризму. Доцільним є збільшення переліку послуг та покращення їх якості в межах санаторно-курортних та загальнооздоровчих закладів до рівня світових стандартів.

1. Дмитрук О.Ю. Екологічний туризм: Сучасні концепції менеджменту і маркетингу. Навчальний посібник. – 2-е вид., перероб. і доп. / О.Ю. Дмитрук – К.: „Альтпрес”, 2004. – 192 с.
2. Звіт про кількісний та якісний склад земель за станом на 10.01.2006 Запорізького обласного головного управління земельних ресурсів. – Запоріжжя, 2006. – 27 с.
3. Мордкович В.Г. Степные экосистемы / В.Г. Мордкович – Новосибирск, Наука, 1982. – 206 с.
4. Рекреаційні ландшафти Запорізької області [монографія] / Д.С.Бондарець, О.Ю.Дмитрук. – Київ: Видавництво «Альфа-ПК», 2013. – 196 с.
5. Сивак О.О. Схеми районного планування як складова прийняття рішень в управлінні розвитком територій / Сивак О.О. // Фізична географія та геоморфологія. – К.: ВГЛ Обрії, 2006. – Вип. 50. с. 59-63.

УДК 911.3

Война І.М.

Особливості ландшафтного різноманіття гірничопромислових ландшафтів у зв'язку з їх висотною диференціацією

У статті відображені особливості висотної диференціації та різноманіття гірничо-промислових ландшафтів та антропогенних типів місцевостей, що утворюються в процесі видобутку корисних копалин. Детально схарактеризовано мікросмуги, які характеризують висотну диференціацію гірничо-промислових ландшафтів на локальному рівні.

Ключові слова: гірничо-промислові ландшафти, Вінницька область, висотна диференціація, антропогенні типи місцевостей, мікросмуги.

Война И.Н. Особенности ландшафтного разнообразия горнопромышленных ландшафтов в связи с их высотной дифференциацией. В статье отражены особенности высотной дифференциации и разнообразие горнопромышленных ландшафтов и антропогенных типов местностей, образующихся в процессе добычи полезных ископаемых. Подробно охарактеризованы микрополосы, характеризующие высотную дифференциацию горнопромышленных ландшафтов на локальном уровне.

Ключевые слова: горно-промышленные ландшафты, Винницкая область, высотная дифференциация, антропогенные типы местностей, микрополосы.

Voyna I.N. Features of Landscape Diversity mining landscapes due to their altitude differentiation. The article reflects the peculiarities of altitudinal differentiation and diversity of mining and industrial landscapes and man-made terrain types, resulting from the extraction of minerals. Author determined microstrip detail that characterize altitude differentiation mining and industrial landscapes at local level.

Keywords: mining and industrial landscapes, Vinnytsia region, altitudinal differentiation, anthropogenic types of localities, the microstrip.

Актуальність дослідження. Висотна диференціація будь-яких ландшафтних комплексів характеризується їх приналежністю до висотно-ландшафтних рівнів, які, в свою чергу, включають в себе певні типи місцевостей, типи урочищ, фаций, тощо. Однак, гірничопромислові ландшафти заслуговують у цьому питанні особливої уваги, оскільки їх висотна диференціація та ландшафтне різноманіття